

Jarosław Uglis

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Natalia Tratwal-Uglis

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. E. Kwiatkowskiego w Grodzisku Wielkopolskim

**ODNOWA I ROZWÓJ WSI
W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM
– STUDIUM PRZYPADKU GMINY GRANOWO**

Streszczenie: Wielofunkcyjny rozwój jest jedną z dróg ożywienia społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, które stanowią istotną część naszego kraju. Odnowa i rozwój wsi jest działaniem służącym rozwojowi obszarów wiejskich propagowanym przez Unię Europejską, która prowadzi aktywną politykę rozwoju obszarów wiejskich. Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie wykorzystania środków unijnych na realizację działania „Odnowa i rozwój wsi” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 na terenie województwa wielkopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń gminnego samorządu terytorialnego w Granowie.

Słowa kluczowe: wieś, gmina, rozwój lokalny.

1. Wstęp

Aksesja do Unii Europejskiej przyniosła szansę na dynamiczny rozwój terenów wiejskich w Polsce, gdyż Unia prowadzi aktywną politykę wspierania rozwoju obszarów wiejskich. Stanowią one ponad 93% terytorium Polski, zamieszkuje je ponad 38% ludności. Obejmują tereny położone poza granicami administracyjnymi miast. Przez lata polska wieś postrzegana była głównie przez pryzmat rolnictwa i jego uwarunkowań organizacyjno-produkcyjnych. Aktualnie przeobrażenia obszarów wiejskich w kierunku ich wielofunkcyjnego rozwoju powodują, że wieś przejmuje nowe funkcje gospodarcze, a rolnictwo staje się jedną z wielu działalności. Niemniej jednak procesy transformacji polskiej wsi przebiegają bardzo powoli ze względu na ogromne zapóźnienie, zwłaszcza pod względem rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej [Uglis 2006, s. 17]. Toteż konieczna jest aktywizacja zarówno działalności rolniczej, jak i pozarolniczej w celu wielofunkcyjnego a zarazem zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich.

Polska wieś boryka się z wieloma poważnymi problemami (wysokie bezrobocie, niska opłacalność produkcji, nieodpowiedni stopień rozwoju infrastruktury itp.),

jednakowoż ma dużo do zaoferowania. Przede wszystkim dostarcza podstawowych surowców, natomiast ze względu na piękno natury jest docenianym miejscem wypoczynku i rekreacji (np. agroturystyka). Co więcej, wiele osób rozważa pomysł zamieszkania lub pracy na wsi, pod warunkiem że będą miały dostęp do odpowiednich usług i infrastruktury. Wymaga to jednak zaangażowania różnego rodzaju kapitału: finansowego, materialnego, ludzkiego, społecznego i intelektualnego. Można zatem powiedzieć, że czynniki determinujące rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich obejmują:

- położenie gminy i ewentualną rentę położenia,
- historycznie ukształtowaną strukturę gospodarki,
- rangę i charakter rolnictwa,
- sytuację demograficzną i poziom bezrobocia,
- strukturę społeczno-zawodową ludności,
- stosunki własności i zasoby kapitałowe,
- sprawność instytucji wiejskich,
- skłonność mieszkańców do przedsiębiorczości.

Bez wątpienia sprawdzalnym skutkiem rozwoju społeczno-gospodarczego terenów wiejskich jest poprawa poziomu i jakości życia społeczności lokalnej.

Działania zmierzające do rozwoju obszarów wiejskich krajów członkowskich wspiera UE, która prowadzi aktywną politykę dla osiągnięcia spójności społecznej i gospodarczej całej wspólnoty [<http://ec.europa.eu>]. Obecnie instrumentem realizacji polityki w zakresie rozwoju terenów wiejskich jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013). Dokument ten określa cele, priorytety oraz zasady wsparcia działań dotyczących rozwoju tych obszarów.

Celem opracowania była ocena wykorzystania środków unijnych na realizację działania „Odnowa i rozwój wsi” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 na terenie województwa wielkopolskiego.

Głównym celem badań było poznanie zaangażowania władz lokalnych w zdobywanie funduszy zewnętrznych, w tym unijnych, na rozwój społeczno-gospodarczy wybranej gminy. Doboru obiektu do badań dokonano w sposób celowy.

Podstawowym źródłem materiałów były informacje zamieszczone na stronach internetowych Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu oraz informacje uzyskane w trakcie wywiadu bezpośredniego z pracownikami Urzędu Gminy w Granowie.

2. Odnowa i rozwój wsi w Wielkopolsce

W literaturze przedmiotu programy odnowy wsi uznawane są za najlepszą metodę rozwoju regionalnego obszarów wiejskich, propagowaną w programach unijnych we wszystkich krajach członkowskich. Ojczyzną koncepcji „odnowa wsi” są Niemcy. Powstała ona ponad 30 lat temu i rozpoczęła się od komasacji gruntów oraz

ulepszenia warunków życia i gospodarowania. W Polsce odnowa wsi, jako program pionierski w skali kraju, rozpoczęła się w 1997 r. w województwie opolskim, zainicjowana przez Ryszarda Wilczyńskiego [Idziak 2004, s. 33].

Według R. Wilczyńskiego [Wilczyński 2003, s. 12], odnowa wsi to „proces kształtowania warunków życia ludzi na obszarach wiejskich, którego animatorem i podmiotem jest społeczność lokalna. (...) wywołuje zmiany strukturalne w wymiarze społecznym i gospodarczym (...), uaktywnia osobiste zaangażowanie mieszkańców, wpływające z odpowiedzialności za własną przyszłość”. Można więc stwierdzić, że odnowa wsi to proces stałego ulepszania warunków życia na wsi. To także odpowiedź na zagrożenia współczesnej cywilizacji, ale także dążenie do wykorzystania jej osiągnięć dla rozwoju wsi [Idziak 2004, s. 18]. Zdaniem E. Pröllla [Wilczyński 2003, s. 11], „odnowa wsi nigdy się nie kończy. Jest procesem ciągłego dopasowywania się do zmian zewnętrznych i wewnętrznych. Przyczynia się do całościowego kształtowania warunków życia mieszkańców wsi, (...) daje szansę rozwoju i stwarza nową duchową, kulturalną i gospodarczą tożsamość (...)”. Zatem schemat odnowy wsi można określić jako [Wilczyński 2003, s. 14]:

Odnowa wsi = odpowiedzialność i oddolne zaangażowanie mieszkańców
+ zasoby lokalne + publiczne wsparcie (krajowe i zagraniczne).

Odnowa wsi to nie tylko zachowanie ładu przestrzennego, upiększanie budynków i posesji, ale także wszelkie działania służące temu, by wieś stawała się ekonomicznie żywotna. Bez wątpienia wymaga to wieloaspektowych działań [Błąd 2007, s. 108-109; Niedźwiecka-Filipiak 2007, s. 120-121]. Co więcej, przedsięwzięcia zrealizowane w ramach odnowy wsi mają wymiar społeczny i gospodarczy.

Jak już wspomiano, UE wspiera działania zmierzające do rozwoju obszarów wiejskich. Wspierała je również w poprzedniej perspektywie budżetowej. Działania z zakresu odnowy wsi mogły być finansowane w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”. Uruchomiono w nim działanie 2.3. „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”. Istotnym jego elementem było pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju i promocji wartości związanych z miejscową specyfiką społeczną, kulturową i przyrodniczą. Należy jednak podkreślić, że działanie to miało dość biurokratyczny charakter, ale pomimo to przyniosło polskiej wsi wiele inwestycji, na które mieszkańcy czekali od lat [Kamiński 2007, s. 171].

W województwie wielkopolskim w ramach działania 2.3. do Wielkopolskiego Urzędu Marszałkowskiego wpłynęło 250 wniosków na łączną kwotę dofinansowania 56 367 000,00 zł. W wyniku weryfikacji oraz punktowej oceny wniosków na liście rankingowej znalazło się 212 wniosków. Uśredniona wartość dofinansowania jednego projektu wyniosła 321 690,80 zł, przy czym 17 wniosków zostało złożonych na maksymalną kwotę 450 000,00 zł [Lecyk 2009, s. 93-94].

Lata 2007-2013 to nowy okres programowania funduszy w UE. Zgodnie z założeniami reformy polityki wobec obszarów wiejskich od 2007 r., wsparcie rozwoju obszarów wiejskich jest finansowane w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Zgodnie z obowiązującymi przepisami, każdy kraj członkowski zobowiązany był do opracowania Krajowego Planu Strategicznego i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). 24 lipca 2007 r. na posiedzeniu Komitetu Rozwoju Obszarów Wiejskich UE polski PROW 2007-2013 został zaakceptowany [*Program...* 2009, s. 3]. W ramach priorytetowych kierunków wsparcia obszarów wiejskich UE wyznaczono cztery osie:

- Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;
- Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich;
- Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej;
- Oś 4: Leader.

Działanie „Odnowa i rozwój wsi” jest jednym z czterech realizowanych w ramach 3. Osi, obok takich działań, jak: 1) różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, 2) tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, 3) podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej.

Celem tego działania jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Ma to skutkować rozwojem tożsamości społeczności wiejskiej, zachowaniem dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich, a dzięki temu wzrostem atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej wspieranych obszarów wiejskich [*Program Rozwoju Obszarów Wiejskich...* 2009, s. 57].

Beneficjentami tego działania mogą być gminy, instytucje kultury, kościoły lub inne związki wyznaniowe oraz organizacje pozarządowe posiadające status organizacji pożytku publicznego.

Kryteria dostępu w stosunku do poprzedniego okresu programowania uległy zmianie, gdyż zwiększono kwotę maksymalnego dofinansowania projektów w jednej miejscowości do 500 000,00 zł oraz poziom refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu do 75%. Ponadto wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 25 000,00 zł.

W województwie wielkopolskim pierwszy nabór dla działania „Odnowa i rozwój wsi” zakończył się 1 kwietnia 2009 r. [<http://prow.umww.pl>]. Wpłynęło 276 wniosków na łączną kwotę 204 417 159,95 zł (wartość całkowita projektów), w tym całkowita wartość dofinansowania to 110 767 995,00 zł. Kwota ta nieznacznie przekroczyła dostępny limit środków przypadających na I nabór w województwie. Średnia wartość dofinansowania wyniosła 401 333,32 zł i była niższa od wartości maksymalnej.

W ramach I naboru wnioski złożyli następujący beneficjenci:

- gminy 185 wniosków,
- jednostki kultury 56 wniosków,
- kościoły i związki wyznaniowe 25 wniosków,
- organizacje pozarządowe 10 wniosków.

W wyniku weryfikacji formalnej i merytorycznej w dniu 6 sierpnia 2009 r. Zarząd Województwa Wielkopolskiego uchwałą zatwierdził listę operacji do realizacji dla działania „Odnowa i rozwój wsi”. Pozytywnie zweryfikowano 257 wniosków, które wpisano na listę rankingową projektów w kolejności uzyskanych przez nie punktów. Rozmieszczenie gmin ubiegających się o dofinansowanie w ramach I naboru przedstawia rysunek 1.

Rys. 1. Liczba wniosków zgłoszonych w ramach I naboru dla działania „Odnowa i rozwój wsi” w województwie wielkopolskim (wnioskodawca: gmina)

Źródło: Departament Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego.

W wyniku oceny punktowej została utworzona lista rankingowa pozytywnie zweryfikowanych wniosków:

- 10 wniosków otrzymało 7 punktów,
- 100 wniosków otrzymało 6 punktów,
- 51 wniosków otrzymało 5 punktów,
- 77 wniosków otrzymało 4 punkty
- 19 wniosków otrzymało 3 punkty.

Analizując listę rankingową operacji zakwalifikowanych do dofinansowania, można zauważyć, że ponad połowa beneficjentów (130) wnioskowała o maksymalny poziom pomocy finansowej (75% kosztów kwalifikowanych). 42 wnioskodawców wносиło o 50% dofinansowania, natomiast 4 o dofinansowanie w przedziale od 7 do 13% kosztów kwalifikowanych projektu. Rozpatrując wartość wnioskowanej pomocy, należy stwierdzić, iż tylko 51 beneficjentów ubiegało się o maksymalną kwotę pomocy (500 tys. zł).

Konkludując, należy stwierdzić, że wielkopolskie gminne samorzady terytorialne (81,4% uprawnionych) chętnie sięgały po środki unijne służące poprawie jakości życia mieszkańców wsi oraz zachowaniu tożsamości wielkopolskiej wsi.

W tym miejscu należy podkreślić, że do 30 czerwca 2010 r. są przyjmowane wnioski w ramach II naboru „Odnowy i rozwoju wsi”. Należy mieć nadzieję, że beneficjenci bogatsi o doświadczenia z I naboru, a przede wszystkim nowi beneficjenci złożą liczne wnioski, które zostaną zakwalifikowane do dofinansowania, dzięki czemu wielkopolska wieś jeszcze bardziej wypięknieje i ożywi się gospodarczo oraz społecznie. W konsekwencji zapewni to odpowiedni poziom życia wszystkim mieszkańcom.

3. Odnowa i rozwój wsi w gminie Granowo

Gmina wiejska Granowo leży w powiecie grodziskim, w województwie wielkopolskim, 36 km na południowy zachód od Poznania. Posiada typowo rolniczy charakter, a jej obszar zajmuje 68,42 km² (zob. tab. 1). Zamieszkuje ją 4928 mieszkańców (stan na 31 V 2010) w 13 miejscowościach (sołectwach). Ponad połowa mieszkańców mieszka w miejscowości Granowo (2557 osób zameldowanych na stałe oraz 44 osoby zameldowane tymczasowo), która pełni funkcję centrum życia społeczno-gospodarczego gminy. Zlokalizowane są tam najważniejsze instytucje życia publicznego oraz obiekty gospodarcze. W pozostałych 12 miejscowościach mieszka od 85 do ponad 300 osób. Warto w tym miejscu podkreślić, że wszystkie miejscowości są zwodociągowane i na szeroką skalę wprowadzane są w nich systemy kanalizacyjne. Gmina posiada również wydzielone tereny pod działalność gospodarczą (w Granowie, Kotowie i Kubacynie; łącznie 36 ha). Są to tereny, do których dochodzi sieć wodociągowa, elektryczna, gazowa oraz kable sieci telefonicznej [www.granowo.pl]. Ponadto na analizowanym obszarze znajdują się udokumentowane złoża gazu ziemnego oraz kopaliny pospolitych, tj. piaski i żwiry.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące gminę Granowo

Wyszczególnienie	Gmina Granowo	Powiat grodziski
Powierzchnia ogółem (w km ²)	68,42*	642
Ludność	4928*	49 762
Gęstość zaludnienia (na 1 km ²)	72*	78
Ludność w wieku przedprodukcyjnym (w %)	24,3	23,4
Ludność w wieku produkcyjnym (w %)	63,2	64,4
Ludność w wieku poprodukcyjnym (w %)	12,5	12,2
Pracujący ogółem	680	10 271
Pracujący w sektorze I (w %)	10,4	6,8
Pracujący w sektorze II (w %)	43,7	43,4
Pracujący w sektorze III (w %)	45,9	49,8
Podmioty gospodarki narodowej rejestru REGON	358	4540
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	289	3777
Sieć wodociągowa (w km)	38,7	488,0
Sieć kanalizacyjna (w km)	10,7	131,3
Drogi publiczne (powiatowe i gminne) o twardej nawierzchni (w km)	71,8*	349,0

* dane Urzędu Gminy Granowo

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Województwo wielkopolskie... 2009].

Aktywność władz gminy w kreowaniu przewagi konkurencyjnej w regionie z jednej strony powinna być skoncentrowana na przyciąganiu nowych mieszkańców, a z drugiej na przyciąganiu nowych inwestorów i inwestycji. Oczywiście, obydwa te działania nie powinny się wykluczać, lecz przeciwnie – winny się uzupełniać. Trzeba jednak pamiętać, że o atrakcyjności jednostki terytorialnej decyduje wiele czynników, z których niewątpliwie najważniejsze są rodzaj i cechy posiadanych zasobów. Ważną determinantą rozwoju gospodarczego jest także tworzenie środowiska sprzyjającego przedsiębiorczości i innowacyjności. Bez wątplenia takie warunki panują w gminie Granowo.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w ramach Osi 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej z działania „Odnowa i rozwój wsi” gmina Granowo złożyła jeden wniosek, jak większość gmin (zob. rys. 1), pt. „Przebudowa świetlic w miejscowościach Januszewice, Granówko i Drużyn oraz rewitalizacja stawu w Strzępinie w gminie Granowo” i uzyskała dofinansowanie. Całkowita kwota operacji wyniosła 1 153 461,58 zł, w tym środki uzyskane z dotacji to 472 730,00 zł (50% kosztów kwalifikowanych). Projekt po weryfikacji formalnej i merytorycznej uzyskał 4 punkty i uplasował się na 213. miejscu w rankingu.

Przygotowywanie projektu odnowy wsi rozpoczęło się od spotkań wiejskich w sołectwach, podczas których lokalna społeczność wybierała priorytetowe zadania możliwe do zrealizowania w ramach omawianego działania. Kolejnym krokiem

było opracowanie Planu Rozwoju Miejscowości dla sołectw wskazanych we wniosku o dofinansowanie. Obejmował on m.in. opis miejscowości i jej charakterystykę, analizę uwarunkowań rozwoju miejscowości, tj. mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, wykaz zadań objętych planem wraz z harmonogramem. Następnie wszystkie plany zostały zatwierdzone uchwałą Rady Gminy Granowo, co oznaczało przyjęcie ich do realizacji.

Realizacja projektu rozpoczęła się we wrześniu 2009 r., a zakończyła w grudniu 2010 r. Koordynacją prac z ramienia Urzędu Gminy zajmowały się podinspektor Bernadeta Żelazo i inspektor Alicja Flis. W związku z tym, że niesprzyjająca aura (długotrwałe opady deszczu) nie pozwoliła na rozpoczęcie zaplanowanych prac przy rewitalizacji stawu w Strzępiniu, podpisano aneks do projektu, na mocy którego przedłużono termin zakończenia prac do końca sierpnia 2010 r.

W tym miejscu należy podkreślić, że mimo że gmina złożyła tylko jeden wniosek, to w rzeczywistości objął on swym działaniem aż cztery miejscowości. Na uwagę zasługuje fakt, że jego realizacja przyczyniała się do podniesienia standardu wykończeniowego i funkcjonalnego trzech świetlic wiejskich, które pełnią funkcję centralnego punktu życia społeczno-kulturowego danej miejscowości. Ponadto mają one służyć rozwojowi organizacji społecznych oraz zmniejszeniu problemów wynikających z patologii społecznych.

Na podstawie pozytywnych doświadczeń z I edycji naboru wniosków w ramach omawianego działania Urząd Gminy w Granowie złożył na II nabór aż 4 wnioski (tab. 2). Zakończenie naboru upłynęło 30 czerwca 2010 r.

Tabela 2. Lista projektów zgłoszonych na II nabór działania „Odnowa i rozwój wsi” w ramach PROW 2007-2013 przez Urząd Gminy w Granowie

Tytuł projektu	Całkowita kwota operacji (w zł)	Wnioskowana kwota pomocy (w zł)	Wnioskowany poziom współfinansowania (w %)
Budowa ścieżki rowerowej Granowo-Granówko wraz z miejscami odpoczynku	571 061,63	351 062,00	75
Budowa ścieżki rowerowej Kubaczyn-Niemierzyce wraz z miejscami odpoczynku, placem zabaw w Niemierzycach i remontem strzelnicy	823 160,17	500 000,00	75
Wyposażenie świetlic wiejskich w Drużynie, Januszewicach i Granówku	217 035,83	133 423,00	75
Budowa placu zabaw w Kubaczynie, Januszewicach, Niemierzycach	123 541,05	75 947,00	75

Źródło: Urząd Gminy w Granowie.

Przygotowanie wniosków aplikacyjnych do II naboru wymagało przygotowania i zatwierdzenia Planów Odnowy Miejscowości dla nowych wsi, tj. Niemierzyc i Ku-

baczyna, oraz ponownego ich opracowania i zatwierdzenia dla już korzystających z odnowy wsi w gminie Granowo.

Aktywność władz gminnych w ubieganiu się o fundusze unijne nie kończy się tylko na działaniu „Odnowa i rozwój wsi”. Gmina może pochwalić się także uzyskaniem znacznego dofinansowania w ramach działania „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” w ramach PROW 2007-2013, którego beneficjentem jest Zakład Gospodarki Komunalnej w Granowie. W I naborze uzyskał dofinansowanie w wysokości 4 mln zł, a w lutym 2010 r. w ramach II naboru został złożony wniosek na kwotę dofinansowania 336 422,00 zł (całkowity koszt projektu to 672 845,28 zł).

4. Podsumowanie

Celem polityki rozwoju obszarów wiejskich w UE jest tworzenie warunków do ich wielofunkcyjnego rozwoju. Wraz z nowym okresem finansowania (na lata 2007-2013) polska wieś uzyskała szansę pozyskania znacznych środków unijnych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jako miejsca zamieszkania i pracy znacznej populacji kraju oraz cennego rezerwuaru dziedzictwa kulturowego regionu. Bez wątpienia program „Odnowa i rozwój wsi” jest przykładem skutecznego oddziaływania na rzecz poprawy warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich. Ponadto przyczynia się do umocnienia tożsamości społecznej i zachowania dziedzictwa kulturowego regionu, a przez to daje możliwość wykorzystania często uśpionych zasobów ludzkich, a także materialnych. Wieś staje się dzięki temu atrakcyjnym miejscem do życia i inwestowania oraz wzrasta jej atrakcyjność turystyczna.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że I nabór w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” wzbudził duże zainteresowanie wśród władz gminnych w województwie wielkopolskim. Przyczyn tego zainteresowania należy upatrywać w możliwości pozyskania środków finansowych na inwestycje od lat oczekiwane na obszarach wiejskich, w postaci refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu.

Przedstawione w pracy wyniki badań przeprowadzonych przez autorów w gminie Granowo potwierdzają wyżej wymienione korzyści. Działania podejmowane przez władze badanej gminy mogą być przykładem dla innych. Efektem podjętych działań z pewnością będzie uruchomienie trwałego i samopodtrzymującego się rozwoju społeczności lokalnej poprzez integrację i wspólne działanie w trakcie realizacji kolejnych operacji.

Literatura

- Błąd M., *Kilka refleksji na temat odnowy wsi*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2007.
- Idziak W., *O odnowie wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004.
- Kamiński R., *Odnowa wsi i LEADER: komplementarność metod rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2007.
- Lecyk P., *Odnowa wsi w województwie wielkopolskim na podstawie doświadczeń gminy Kramsk w ramach sektorowego programu operacyjnego (SPO)*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2009, nr 2/09 (57).
- Niedźwiecka-Filipiak I., *Ład przestrzenny i architektoniczny warunkiem trwałego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2007.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Materiał informacyjny*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009.
- Uglis J., *Funkcjonowanie indywidualnych gospodarstw rolnych z działalnością dodatkową*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław 2006 (praca doktorska).
- Wilczyński R., *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy, KCDRRiOW w Poznaniu, Poznań 2003.
- Województwo wielkopolskie. Podregiony – powiaty – gminy 2009*, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2009.
- <http://ec.europa.eu>.
- <http://prow.umww.pl>.
- www.umww.pl
- www.granowo.pl.

VILLAGE RENEWAL AND DEVELOPMENT IN WIELKOPOLSKA VOIVODESHIP – GRANOWO COMMUNE CASY STUDY

Summary: The multifunctional development is one of the ways of social and economic boom of rural areas, which represent a large part of the territory of Poland. Village renewal and development is an activity serving the development of rural areas which is propagated by the European Union leading an active policy in this respect. The aim of this paper is to analyze the use of EU funds allocated in “Village renewal and development” measure within the framework of the Rural Development Programme for 2007-2013 in Wielkopolska Voivodeship, with particular reference to the experience of Granowo authority.